

УДК 316

А. М. БАТЮК

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР РЕЗУЛЬТАТІВ ВЗАЄМОДІЇ ФАХОВОЇ ТА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

У статті теоретично обґрунтовано необхідність взаємодії професійної й фізичної підготовки на ідеях здоров'язбереження в системі вищої освіти. Розкрито причини стресогенного навчання в практиці вищої школи; можливості взаємодії фахової й фізичної підготовки зі здоров'язбереження майбутніх фахівців у процесі реалізації корекційної програми, яка об'єднувала теоретичні та практичні матеріали професійної спрямованості, завдання для самопідготовки й перевірки знань, використання технологій, спрямованих на зниження дії стресогенних факторів, оздоровлення соціально-психологічного клімату вищої школи; умови ефективності взаємодії фізичної й фахової підготовки в збереженні здоров'я майбутніх фахівців.

Ключові слова: взаємодія фахової й фізичної підготовки, здоров'язбереження, стресогенні фактори навчання.

Потреба суспільства в психічно й духовно-морально здоровому кадровому потенціалі, з розвиненим творчим мисленням і стійкою емоційно-вольовою сферою, здатному активно діяти й самостійно вирішувати професійні проблеми, вступає в суперечність з реальним станом справ у системі вищої освіти. Кризова ситуація в економіці та соціальному житті суспільства не може не позначатися на якості підготовки майбутнього фахівця, характері впливу підготовки на його професійне становлення, стані здоров'я.

Аналіз державних документів: Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Законів України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні (2013–2021 рр.), Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.) та інших свідчить про те, що пріоритетним завданням системи освіти є забезпечення в кожному навчально-виховному закладі гуманістичного підходу до підготовки конкурентоспроможного майбутнього фахівця, створення відповідних умов для розвитку його як фізично та психічно здорової особистості.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що в умовах вищих навчальних закладів майбутні фахівці залучаються до діяльності, для якої характерні високий рівень психічних та фізичних навантажень, низька дійова активність, дефіцит часу для засвоєння навчальної інформації, підвищені вимоги до вирішення навчальних завдань, жорсткий контроль та регламентація режиму. Напружений ритм навчання призводить до невротичних реакцій студентів на викладача, психічних розладів, що викликаються неадекватними реакціями на педагогічний вплив, конфліктами, ускладненнями

відносин у системі «викладач – студент». Усе це зумовлює збої в емоційному стані та негативно позначається на навчальних досягненнях і здоров'ї майбутніх фахівців, як фізичному, психічному, так і духовно-моральному.

Здоров'язбереження привертало увагу вчених у всі часи. Зокрема, проблеми здоров'я розробляли відомі філософи, культурологи, психологи, соціологи: В. Агарков, П. Анохін, Г. Апанасенко, М. Вебер, В. Леві, А. Маслоу, В. Нечаєв, Л. Пархоменко, В. Собкін. Учені Г. Даниленко, П. Виноградов, В. Кучма, М. Кульчицька-Волочко, О. Лук'янова присвятили свої праці проблемам здоров'язбереження людини.

На особливу увагу заслуговують доробки сучасних науковців, предметом дослідження яких є різні аспекти: формування культури здоров'я та здорового способу життя учнів (Г. Апанасенко, О. Бондаренко, В. Войтенко, Т. Говорушина, Б. Долинський, О. Дубогай, С. Кириленко та ін.); здоров'язбережувальні технології в підготовці спеціалістів (С. Барашков, В. Бондін, С. Гримблат, М. Сентизова, Н. Смірнов, І. Яковлева та ін.); здоров'язбережувальний простір (Д. Воронін, В. Ірхін, Л. Овчіннікова, В. Одінцова, С. Сидорчик, Д. Сомовта ін.).

Освітній процес розглядають як соціальну організацію, зміна якої можлива зі зміною соціальних норм і професійних функцій. Зокрема, М. Титма стверджує, що розвиток освітнього процесу до процесу інституалізації зумовлений традиційними формами й видами навчання та засобами інноваційної діяльності [1]. Сенс освіти полягає в підготовці майбутніх фахівців для виконання конкретних професійних функцій у суспільстві. На думку Є. Дюркгейма, освіта зумовлює необхідність оволодіння інформацією, що надає змогу особистості виконувати функції фахівця й соціальні ролі як умови соціального прогресу суспільства. Але в цьому контексті випадає мета освіти як важливого чинника якісної підготовки майбутнього фахівця як конкурентоспроможної й творчої людини, спроможної виконати соціальне замовлення суспільства. Так, М. Вебер, В. Нечаєв, В. Собкін стверджують, що об'єктом підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі є не лише знання та вміння, що відображені в навчальних планах і програмах, а й сфера освіти, де функціонують процеси підготовки майбутніх фахівців, взаємодіють її суб'єкти, відносини з їх інституційної та не інституційної організації. Важливо, щоб увага приділяли професійному становленню майбутніх фахівців, чинникам, які забезпечують успішність впливу на якість освітнього продукту.

У теоретичних пошуках К. Поппера, Ф. Хайєка, Р. Мертовна, Є. Фромма зроблено акцент на взаємодії соціологічної й педагогічної позиції в підготовці сучасного фахівця, заснованої на інтеграції таких понять, як: «соціалізація» і «індивідуалізація», «традиція» і «інновація», «соціальна адаптація» і «соціальна творчість», «соціальна взаємодія» і «соціальне управління». Аналіз цих категорій актуалізує проблему взаємодії соціології освіти з підготовкою майбутніх фахівців в умовах закладів вищої освіти

й обґрунтування взаємодії її різних складових у здоров'язбереженні студентів, формуванні їхньої особистості з активною громадянською і професійною позицією [2].

Сьогодні при розробленні стратегії реформування вищої освіти важливо враховувати не лише компетентність майбутнього фахівця, а й забезпечення його професійного здоров'я, творення необхідних умов для здорового способу життя, формування фізичної культури та установки на професійний успіх в обраній професійній сфері. Вирішення цієї проблеми зумовлює необхідність взаємодії професійної й фізичної підготовки на ідеях здоров'язбереження, використання технологій, спрямованих на зниження дії стресогенних факторів, оздоровлення соціально-психологічного клімату вищої школи, підвищення рівня готовності викладачів до формування, збереження та зміцнення психічного й духовно-морального здоров'я студентів.

Мета статті – виявлення ефективності взаємодії професійної й фізичної підготовки в забезпеченні професійного здоров'я студентів, створенні умов зниження дії стресогенних факторів та оздоровлення соціально-психологічного клімату навчального процесу.

Проведено соціологічне дослідження методом анонімного анкетування респондентів студентського віку й аналізу результатів їх діяльності на базі Криворізького державного економічного інституту. Статистична обробка даних реалізувалася за допомогою програми SPSS, версія 19.0. Перевірку достовірності даних проведено за допомогою критерію Манна – Уїтні та *t*-критерію Ст'юдента (різниця була достовірною при $p < 0,05$).

Вирішення проблеми зумовило необхідність виявлення її вихідного стану, визначення її вихідних позицій, що дозволяють робити висновки про результативність взаємодії фахової й фізичної підготовки в збереженні здоров'я студентів, створенні необхідних умов для здоров'язбереженого навчання в системі вищих навчальних закладів.

На першому етапі проведено контент-аналіз есе студентів про сутність і значущість здоров'язбереження засобами професійної й фізичної підготовки та виявлення причин, що негативно впливають на стан здоров'я й самопочуття студентів в умовах вищої освіти. Студентам було запропоновано написати есе на тему: «Як впливає професійна і фізична підготовка на ваше самопочуття і які фактори, на вашу думку, спричиняють погіршення здоров'я». В опитуванні взяли участь 300 студентів. Більшість студентів (82,0%) причиною поганого самопочуття вважають психологічний клімат академічної групи. Так, 52,0% вказали, що в їх групах мають місце конфліктні ситуації: «викладач – студент», «викладач – студенти», «студент – студент», «студент – академічна група», – що негативно позначаються на настрої, самопочутті, психологічному комфорті і їхньому ставленні до навчання; 75,0% зазначили, що відчувають стреси під час навчальних занять; 43,0% переживають труднощі в опануванні навчального ма-

теріалу з низки навчальних дисциплін; 40,0% потребують психологічної підтримки та педагогічної допомоги з боку викладачів; 39,0% відчувають морально-психологічні труднощі в процесі навчальної роботи. Лише 21,0% студентів вказали на проблеми, пов'язані з організацією навчання та їх поведінкою в освітньому процесі.

Оцінюючи стан свого самопочуття і здоров'я, 32,0% опитаних студентів оцінили його як хороший і дуже хороший, 68,0% – як задовільний. Погіршення свого самопочуття, настрою, психологічного комфорту студенти пояснюють нездоровим психологічним кліматом у студентських групах, низьким рівнем матеріального добробуту й застарілою методикою організації навчання. Для студентів найважливіше справедливість з боку викладача, його прагнення підтримати зусилля студентів у професійній і фізичній підготовці. Особливо студенти відзначають позитивний вплив викладача на емоційний стан, прагнення поважати думку студентів, визнання їх позиції, права на самостійність суджень, ставлення до навчальних досягнень студентів. Більшість опитаних студентів (68,0%) зізналися, що частіше вони потребують психологічної підтримки та допомоги з боку викладачів. На жаль, у навчальному процесі викладачі і фахових дисциплін, і фізичної культури нехтують доброзичливістю тону, демократичністю спілкування, що негативно позначається на моральному стані й фізичному здоров'ї студентів.

Встановлено, що фахова й фізична підготовка студентів супроводжується середнім рівнем тривожності, але частина студентів (39,4%) відчуває високу ситуативну тривожність, при цьому висока особистісна тривожність виявлена в 34,8% осіб. Хоча студенти усвідомлюють роль рухової активності в професійній і фізичній підготовці, 78,1% дівчат і 80,4% юнаків обирають пасивні форми відпочинку (телевізор, комп'ютерні ігри, Інтернет), рідко використовують методи оздоровлення (ранкова гімнастика, прогулянки, контрастний душ тощо). Займаються фізкультурою від одного до двох разів на тиждень.

Причинами емоційного вигорання студентів, які негативно впливають на їх самопочуття, здоров'я й навчальні досягнення, виступають: власне перевантаження (50%); зовнішній вплив (25,2%); відсутність внутрішньої мотивації та установки на успішну діяльність (18,9%). Зняття цих причин можливо при своєчасній підтримці студентів у процесі професійної й фізичної підготовки, подоланні перенавантаження та забезпеченні здорового психологічного клімату в студентському колективі.

Порівняльний аналіз відповідей показав, що 58,0% викладачів та 7,0% студентів зараховують проблему реалізації взаємодії фахової й фізичної підготовки зі здоров'язбереження до «важливих». Зауважимо, що 18,0% викладачів і 74,0% майбутніх фахівців вважають, що ця проблема не є «досить важливою», а 25,0% викладачів і 19,0% майбутніх фахівців взагалі не замислювалися над нею.

Одержані дані свідчать, що професійне здоров'я майбутніх фахівців ще не стало предметом професійної й фізичної підготовки в системі вищої освіти. Професійне здоров'я – це здатність організму зберігати й активізувати компенсаторні, захисні, регуляторні механізми, які забезпечують працездатність, ефективність і розвиток особистості фахівця в умовах виконання професійних функцій.

Розвиток професійного здоров'я – складний і суперечливий процес. Його успішність зумовлена низкою умов, таких як: спрямованість фахової й фізичної підготовки на здоров'язбереження майбутніх фахівців; активна позиція особистості щодо професійного середовища; позитивна мотивація до навчання, успішна трансформація й набуття професійного досвіду та здоров'я, адекватна професійна роль і гармонійність професійних відносин у професійній сфері діяльності; зняття стресогенних факторів навчання. Ці умови необхідно враховувати при організації фахової й фізичної підготовки майбутніх фахівців.

Педагогічна практика свідчить, що взаємодія фахової та фізичної підготовки зі здоров'язбереження студентів позитивно впливає на мотивацію, задоволеність і ставлення до занять не тільки фаховими дисциплінами, але й фізичною культурою як навчальним предметом, розумінням його значущості в професійному становленні, задоволенні потреб їх рухової активності. Заняття фізичними вправами позитивно впливають на якість засвоєння професійної інформації, підвищує розумову й фізичну працездатність, оздоровлюють умови навчальної праці.

З метою виявлення можливостей взаємодії фахової й фізичної підготовки зі здоров'язбереження майбутніх фахівців реалізовано корекційну програму, яка об'єднала у своєму змісті теоретичні та практичні матеріали професійної спрямованості, завдання для самопідготовки й перевірки знань. На практичних заняттях виконували індивідуальні та групові завдання з метою використання навчального матеріалу в практичних ситуаціях. Базові знання студенти отримували з корегувальної програми. Професійний досвід фізкультурно-оздоровчої діяльності збагачувався за допомогою паперових носіїв, Інтернету, участі в різних формах навчальної, фізичної й спортивної роботи.

Кінцевий зріз після завершення досліджень показав, що 62,8% студентів успішно виконали завдання й досягли продуктивного рівня, у 23,2% мали місце деякі труднощі, лише 14% залишилися на критичному рівні. Ці дані підтверджені дослідженням Г. Ямалетдинової [3].

Основу здоров'язбережної спрямованості фахової й фізичної підготовки майбутніх фахівців, характеру підготовки становлять організаційно-педагогічні умови проведення занять з фахових дисциплін і фізичної культури. Увага викладачів при організації занять концентрується на забезпеченні здоров'язбережного характеру підготовки, взаємодії фахових занять і фізичної культури в підвищенні рухової активності студентів, раціональної

організації всіх форм занять з метою зняття стресогенних факторів навчання. Зняття дидактогенної організації фахової й фізичної підготовки майбутніх фахівців можливо за допомогою подолання авторитарного стилю викладання, створення «ситуацій успіху», виконання психолого-педагогічних вимог щодо взаємодії фахової та фізичної підготовки студентів в умовах вищого навчального закладу.

Висновки. Таким чином, реалізація здоров'язбереження майбутніх фахівців у процесі взаємодії фахової й фізичної підготовки можлива на міждисциплінарній основі з урахуванням усіх чинників, що негативно впливають на самопочуття, настрої, психологічний стан особистості.

Взаємодія фахової й фізичної підготовки майбутніх фахівців має бути системною та комплексною, з урахуванням таких моментів: 1) організація і зміст занять мають бути спрямовані на вирішення мети й завдань здоров'язбереження студентів; 2) взаємодія фахової та фізичної підготовки майбутніх фахівців забезпечує зняття дидактогенної організації навчання з фахових дисциплін і фізичної культури; 3) організація моніторингу впливу занять на здоров'я студентів; 4) використання в навчальному процесі здоров'язбережних технологій; 5) активізація роботи зі студентським активом із залученням студентів до занять фізкультурою і спортом, різними формами активного відпочинку; 6) акцентування уваги викладачів на формуванні в студентів навичок здорового способу життя.

Список використаної літератури

1. Титма М. Социально-профессиональная ориентация молодежи. Таллин, 1982.
2. Нечаев В.Я. Социокультурная парадигма в социологии образования. *Социология образования*. Москва, 1993.
3. Ямалетдинова Г. А. Система самоуправления учебно-познавательной деятельностью студентов в сфере физической культуры: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Москва, 2009. 43 с.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2019.

Батюк А. М. Социологическое измерение результатов взаимодействия специальной и физической подготовки по сохранению здоровья студентов-экономистов

В статье теоретически обоснована необходимость взаимодействия специальной и физической подготовки для сохранения здоровья будущих специалистов. Выявлены причины стрессогенного обучения в высшей школе; возможности взаимодействия специальной и физической подготовки для сохранения здоровья будущих специалистов средствами коррекционной программы, объединившей теоретические и практические материалы профессиональной направленности, задания для самоподготовки и проверки знаний, применения технологий по снижению стрессогенных факторов обучения, оздоровления социально-психологического климата в высшей школе; условия эффективного взаимодействия физической и специальной подготовки в сохранении здоровья будущих специалистов.

Ключевые слова: взаимодействие специальной и физической подготовки, здоровьесбережение, стрессогенные факторы обучения.

Batiuk A. Sociological Measurement of the Results of the Interaction of Professional and Physical Training on Health Conservation of Economics Students

The article theoretically substantiates the need for interaction of vocational and physical training on the ideas of health care in the higher education system; the causes of stressful learning in higher education practice were identified (high level of mental and physical activity, low physical activity, lack of time for learning information, increasing requirements for solving educational tasks, tight control and regime regulation); possibilities of interaction of professional and physical training on health of future specialists in the process of implementation of the correction program, which combined theoretical and practical materials of professional orientation, tasks for self-preparation and testing of knowledge, use of technologies aimed at reducing the effect of stress factors, psychological and social rehabilitation in high school; conditions for effective interaction between physical and professional training in the health of future professionals.

Teachers' attention in the organization of classes focuses on ensuring the health-saving nature of preparation, interaction of professional classes and physical culture in increasing the motor activity of students, rational organization of all forms of classes in order to remove stressful factors of learning. Removal of didactogenic organization of professional and physical training of future specialists is possible by overcoming the authoritarian teaching style, creating «situations of success», observing the psychological and pedagogical requirements for the interaction of professional and physical training of students in higher education.

It was found that professional and physical training of students is accompanied by moderate levels of anxiety, but some students (39.4%) experience high situational anxiety, with high personal anxiety found in 34.8% of students. Although students are aware of the role of motor activity in vocational and physical training, 78.1% of girls and 80.4% of adolescents choose passive forms of rest (TV, computer games, internet), rarely use methods of recovery (morning exercise, walks, contrast shower, etc.). Are engaged in physical education from one to two times a week.

In the course of the experimental research, the positive dynamics of reducing the stressfulness of learning and the effectiveness of interaction of physical and professional training in preserving the health of future specialists were found in its complexity and focus on solving the goals and tasks of students' health protection; removal of didactogenic organization of training in professional disciplines and physical education; use of health-saving technologies in the educational process; intensification of work with a student's asset to involve students in physical education and sports, various forms of outdoor activities; the emphasis of teachers on the formation of healthy lifestyle skills in students.

Key words: *interaction of professional and physical training, health, stressfactorsoftraining.*